

Ж. Молдабеков¹

¹*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан*

ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ БІЛІМДІ ЖАҢҒЫРТУ ЖҮЙЕСІ-- КӘСІБИ ҰСТАНЫМҒА, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ, САЯСИ ҚОЛДАУҒА МҰҚТАЖ

Андатпа

Қазақстандағы әлеуметтік-гуманитарлық білімдер жүйесінің дүниетанымдық, әдістемелі мазмұны, құрылымдық ықпалдастығы жаңа қоғамдық қажеттілік пен білім беру жүйесінің сұранысынан кенже қалуда. Бұл пәндердің бір-біріне ықпалдастығы мен тағлымдық маңызы біртіндеп әлсіреп ыдырауда. Қоғамдық пәндерді республикалық және салалық деңгейде жетілдірудің стратегиялық ұстанымы бұлыңғыр, пәнаралық байланысты жетілдірудің тетіктері мен саясатын айқындаудың қажеті артуда. Мақалада рухани жаңғыру бағдарламасы аясында осы проблемаларды жетілдірудің қажеттілігі, кезеңдері, қиыншылықтары арнайы қарастырылады.

Тірек сөздер: әлеуметтік-гуманитарлық білім, интеллектуалды сабақтастық, тәрбиенің ұлттық коды

Кіріспе

Жаңа дәуірде Қазақстанның игілігін арттыратын, мәртебесін көтеретін ұтымды әрі болашаққа жол ашатын жобалар жүзеге асырылуда. Ұлы мақсаттарға жеткізетін серпінді жобаларды үшінші жаңғыру, өнеркәсіптік революция, қоғамдық рухани жаңғыру, интеллектуалды ұлтты қалыптастыру, әлеуметтік бастамаларды жетілдіру деп атаудамыз Елбасымыз ұсынған бұл әлеуетті бастамалар Қазақстандық дамудың моделін толықтыра түсетін қадымдар, қарқындар.

Қазақстандық дамудың әлденуі, әлеуметтенуі сыртқы экономикалық, сауда-саттық, мәдени және ақпараттық қатынастардың ауқымына, мұндағы серіктестік пен бәсекелестіктің қарқынына да қатысты. Қарқын танымдық және әлеуметтік бәсекелестіктен нәр алуда, ықпалын арттыруда. Мұнда байырғы дүниетанымдық бағыттар, рухани өлшемдер анау айтарлық мазмұндық, құрылымдық өзгерістерге ұшырауда; озық идеялар мен «өндіріп-тұтыну» теориясының өзара сабақтастығы арасынада алшақтық аңғарылуда; ақпараттық алауыздық пен әлеуметтік-гуманитарлық білімдер жүйесіндегі алшақтық қоғамдық сананың ұлттық, ұрпақтық сипатын анықтауға кедергіні әрқалай көлденең тартуда [1].

Қазақстандық дамудың жаңа модельдері дегенде білімді, ғылымды, адамның өзіне деген сенімді жас ұрпақты тәрбиелеудің үлгілерін ұтымды құралға, ал қоғамдағы оң өзгерістерді ұлттық-мәдени дамудың басалқы факторларына айналдыру [2, 129 б.]. Әлеуметтік-гуманитарлық білімдер жүйесінің ұлттық болмыс пен мәдениетке тигізер ықпалы қажеттіліктен кенже қалуда. Одан еліміздегі мәдени, ғылыми, рухани мұраларымызды игеру іс-шаралары көзге баяу түсіп, олардың мазмұндық эволюциясы жаһандану құбылысының шиеленісіне, ал қойғанда, ұрпақты тәрбиелеудегі ықпалы әлсіздікке ұшырауда. Себебі танымның әлеуметтік-гуманитарлық, мәдениет

саласындағы әдістемелі негіздері, олардың жеке тұлғаға ықпалы зерделі зерттеуден қалып қоюда.

Олай дейтініміз әлеуметтік-гуманитарлық білім жүйесінде бәсекеге қабілеттілік принципі, сауаттылықтағы озық ұлттық дәстүрде насихаттау дағдысы өз арнасын таба алмауда; кейбір бастамалар - прагматикалық мінез-құлық үлгісі, ұлттың ұтымды ойлау жүйесі, ата-баба дәстүрінің тарихи жаңғыру тәжірибесі өзара қисынды қамытылмауда; мәдениетіміздегі ұлттық код сабақтастығын дәйекті, дәлелді, жітік көрсете алмаушылық орын алуда; білім культі – ұлт жетістігі десекте, осы ұстанымның рухани коды нақты да жүйелі көрсетілмеуде. Осындай келеңсіздік пен қиыншылықта мәдени бірігейлікті сақтау жұмыстары әруақытта нәтижелі жүргізілуде дей алмаймыз; әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар деп атасақ та, осы білімдер жүйесіне ғылыми негіз және көзқарас жетіспеуде, содан әлеуметтік-гуманитарлық білім жүйесіне деген талпыныс уақыт өте әлсіреп бара жатқанын сезінеміз [2, 190 б.].

Ұлттық код деп біздің тіліміз, әдебиетіміз, мәдениетіміз, тарихымыз, дініміз деп дұрыс айтып, ұрандатып жатсақ та, бұл бағытта кәсіби сауаттылық, дүниетанымдық ықпалдастық, патриоттық ықылас жетіспеуде, енжарлық пен бейтараптық күш алуда, кезеңге лайық батылдық жетіспеуде. Мұнымыз асыра сілтегендік емес. Білімнің бұл саласына ат үсті қараушылық қандай қауіпке ұшырататынын зерттеп, болжап жатқан арнайы орталықтар жоқтың қасы. Ол дегеніміз жас ұрпақты тәрбиелеуде, рухани мұрамызды игеру шарасында кездейсоқ қысымға жиі ұшырай беретініміз бір қалыпта тоқырап, өмірге, өнерге, интеллектуалды өнімге деген тұйық түсініктер мен көзқарастар мамандардың өздерін де біртіндеп матап алатындығына күмәнданатындар шамалы. Қала берсе, ең бастысы, интеллектуалды тұйық пен тұңғыықта «Елбасы ұсынған қоғамдық сананы жаңғыртудың басты ерекшелігі – ұлттық кодқа бейімділікті, өз мәдениетімізді, ұлттық «Менді» сақтау» әрекеттері аяқсыз, дәнекерсіз қала бермек» деген ескертпесі дер кезінде айтылған [3, 37 б.].

Әдістер

Адамдардың мінез-құлқы, психологиясы, дүниетанымдық ұстанымы, көшбасшылық қасиеттері біліміміздің түйіні мен тәжірибеміздің көрсеткішіне айналмаса, онда бірбеткей келте түсініктер етек алмақ. Оқу жүйесіндегі кемшіліктен арылудың, гуманитарлық тәрбиені жетілдірудің қалыптасқан әдістері, жаңа амал-әрекеттері бар. Олардың санатында білімді салыстыра, тұжырымдамалы, әдістемелі, құрылымдық-функционалды, тәжірибелі тұрғыдан жүйелі талдаудың маңызы ерекше. Екі мысалға жүгінелік.

Ұлты жапон американдық бизнесмен Роберт Кийосаки (4) мынандай ойымен бөліседі: «Байлар – сараң қарақшылар», «кедейлер – жалқау ұрылар» Екі жаққа да білімді ақыл жетісе бермейді де, оларда үрей мен өзіне сенбеушілік үнемі басым болады. «Адам заманға сай ағыммен жүру тиіс. Қазіргі таңда модернизация адам өмірінде өте маңызды рөл атқарады. Жаңашыл адам әрқашан қажетті адам. Сондықтан адамдарға өзі үйренген

жайлы зонадан шығып, жаңалықтарға еруі керек, оны оқып үйренуі керек. Өмір Сізге болмаған мүмкіншіліктерді алдыңызға тартады. Бұл күн сайын болуда,. Бірақ біз көбінесе оларды байқамаймыз. Ал олар қашан да баршылық». Үміт пен мүддені салыстыра отырып, «ақша табу үшін емес, тәжірибе үшін» жұмыс жасау керектігін еске жиі салады. Тәжірибе үшін, сол саланы үйрену үшін жұмыс жасағандар соңына үлкен табыстарға, жетістікке жеткенін алға тартады. Өмірлік тәжірибе жаман әдеттен, жалқаулықтан, менмендіктен арылтатынын еске салады.

Адамның болмысын мәдениет пен әлеуметтік өмірдің жалғасы ретінде қарастыру оның әлеуметтік-мәдени эволюциясын қамту, яғни «адам табиғатын сақтауды қазіргі заманның жаһандық проблемасы ретінде қарастыру» деген сөз [3, 38 б.]. Адам өмірін жаңа сапаға көтеру, сол үшін интеллектуалды салаға көп көңіл бөлу – қажеттіліктен туындауда. Тек адами интеллект пен жасанды интеллект арасындағы тәуелділікті түсіндіруде бір сарынды аңғаруға болады. Жасанды интеллекттің қолжетімді қолданысы ұшан-теңіз кеңеюде. Десекте, жасанды интеллект адам интеллектісінің, мәдениетінің құралы, құрамдас бөлігі, дәнекері, қосымша ресурсы екендігін бүркемелейтін жалаң, біржақты түсініктер етек алуда. Өйткені ғылыми жаңалық дегенде, оның тек прагматикалық нақты пайдалы жағы ғана ескеріліп, жаңалықтың әлеуметтік, мәдени, дүниетанымдық мазмұны салыстыра қарастырылмайды. Қызмет, қызметтің жаңалығы «ақша табу үшін, баю үшін» деген ашық қағидалы ұранда жас ұрпақты тәрбиелеу мәселесі, адам болмысын жетілдіру тәжірибесі «көлеңкеде», назардан тыс қала бермек. «Адамды жетілдіру – түпкі басты мақсат» деп кейде еске салсақ та, оның өмірлік маңызы ұмытылып бара жатқандай.

Мәселе өмірдегі жетістік пен *ғылыми жаңалықтың әлеуметтік, мәдени және прагматикалық маңызын* бір-біріне қарсы қою немесе бөле-жара қарауда емес, керісінше, олардың сабақтастығын нақты қажеттілік пен мүддеге орай көрсетуде. *Интеллектуалды сабақтастық* қағидасын сауатты басшылыққа алуда. Оның басты тұжырымы – ғылымдағы басалқы ұстанымдар мен құндылықтар – адам мен қазына ресурстарын ұтымды пайдалануға тиесілі инвестицияны көбейту; елімізде әлеуметтік жаңғыртудың серпінді де ауқымды ықпалдастығын; әлеуметтік мемлекет пен ұлттық әл-ауқаттың қазақстандық үлгісін нығайту, сол нысандарды шарттармен дұрыс ұластыру, сондай заңдылықпен есептесу.

Іріктеулі мұндай іргелі міндеттер замануи қажеттілігінен туындауда. Ал жаңа әрекеттер тұғыры гуманитарлық-әлеуметтік бастамалардың негіздері мен тұстарын нығайтуға, олардың жүйелілігі мен тиімділігін өзара үйлестіруге, іске жұмылдыратын нұсқау мен тетіктерді реттеуші жетекшілердің жауапкершілігін айшықтауға арналмақ.

Нәтижелер

Бұл басалқы бағдарларда мүдде ортақ, мүмкіндік ұқсас, міндеттерге үйлес негіз айқын. Іргелі жетістіктердің үйлесті, дәрежелі өлшемдері, яғни нәтижелері бар. Нәтижелер - Қазақстандық тұрақты даму мен өзара

серіктестік кеңістігі: ұлттық тәуелсіздік пен келісімді, елдегі тұрақтылық пен теңдікті қамтамасыз ететін саяси-құқықтық деңгейде; халықтың тұрмыс-салтын жақсартатын, өндіріс өнімдерін арттыратын, экономикалық дамуды демейтін факторлар жүйесінде; адам мен ұрпақтың жаңа бейнесін жасайтын, тұлғаның азаттығы мен еркіндігін кеңейтетін азаматтық қоғамның дәстүрінде; жас буынның өмірдегі өз орнын таппақ, мәдени мұра мен ұлттық құндылықтарды қуаттатқызатын, үлкендердің салтын сабақтайтын әлеуметтік-гуманитарлық бағдарында; адамның өз күш-қуатын көрсете алатын, оны мүдделі қажеттілікке жұмылдыратын өзіндік жетілу өнерін бетке ұстауда білінбек, қалыптаспақ [5]. Ағымдағы осы басты бес жағдайларды ескеретін, есептесетін жаймен бетпе-бет жүздесудеміз. Іскерлікке кеңістік ашылды, бірақ келістік жетіспеуде; сенім жүктелді, тек сауаттылық әрқалай көрініс алуда. Алауыздыққа қарсы дайындық пен әрекет қандай?

Дискуссия

Іргелі бастамалар отырғанымыз танымдық біліктілікті, істегі білгірлікті, қарым-қатынастағы бітімгерлікті, кәсіпкер серіктестікті, әлеуметтік бірлікті, бірдей қолдайтын, мүдделі іске жол ашатын келісті де кешенді іс-шаралардан, осы бағыттағы айтыс-тартыстардың ортақ тоқтам-түйіндерінен құралатынын мойындайды. Білім саласында, әлеуметтік бастамаларда пікірталасты - Қазақстан халқының тұрмыс-тіршілігін жақсартуына ауқымды қадам және бірлігін нығайтуға кепілдік болатын үйлестік пен ұйқастық, қалаулы іргелі іс-әрекеттер үдетуде.

Бірақ қазіргі ғылымның дүниетанымдық, тұжырымдамалы және құндылықтар жүйесі, ғылыми индивидтің әлеуметтенуі мен әлеуеті, ойлану процесін жаңғыртудың алғышарттары, ғылыми қызметті кәсіби деңгейге көтеру мүмкіндіктері, мәдениеттегі іс-әрекет философиясы, олардың эвристикалық ережелері арнайы кешенді, жүйелі зерттеуден шет қалуда.

Әлеуметтің әлеуеті, адам капиталы, мәдениет ресурсы, тіпті ұлттық код, рухани код жүйесі әлеуметтік-гуманитарлық білімге, ғылымға түсетін, оған жүктелетін міндеттерді еселеуде. *Әлеуметтік-гуманитарлық білім* – дүниетаным мұрасы, сауаттылық сабақтастығы, тәлім қазынасы, адамгершілікке бағдар, іргелі ізденіс пен ұмтылысқа әдістемелі құрал. Онда құны кемімес өлшем, өрісі тарылмас кеңістік, адамдықты ардақтаудың кеменгерлігі бір-бірімен қабаттасып ұласуда.

Содан да болар барлық оқу орындарында әлеуметтік-гуманитарлық пәндер блогы бойынша – тарих, тіл, әдебиет, философия, құқықтану, әлеуметтану, мәдениеттану, саясаттану және т.б. білімдер саласында дәрістер оқылады, бірақ әр көлемде сабақтар өтеді. Бұл пәндер кезкелген мамандардың азаматтық-қоғамдық өресін қалыптастыратын әдістемелі құралға, кешенді тәсілдің жүйесін қалыптастырады деген ұстаным айқын. Оның үстіне, ХХІ ғ. білімділер саны, мамандық түрлері көбеймек, яғни ұрпақтар алмасуы мен ғылыми парадигмалар түрленуі жиілемек; ғылымда жаңа нәтижеге қол жеткізу – басалқы да тұрақты ұстанымға айналмақ. Табыс та, жарыс та нақты

нәтижемен де, бағдарлы ұстанымның рухани ұлағатымен де өлшенбек. Тыныс кеңейген сайын талғамды сұраныста сұрыпталуда.

Рухани жаңғырудың қайнарында білімнің адамгершілікті әспеттеуге, жас ұрпақтар қатынасының мәдениетін қалыптастыруға, адамдардың арақатынасын реттеуге, тіпті қоғамға қосар үлесі арта түспек. Осы ынталы бетбұрыста 1) бүгінгі болмыспен етене араластыратын, болашаққа үміт үздірткізбейтін ұласты кіріс көзінің міндеттері нақтыланып; 2) олардың қомақтануы ұлттық сипат алуда. Осындай әлеуметтік-гуманитарлық жаңғырудың куәсі болудамыз.

Елімізде қоғамдық реформа білім реформасының локомотиві болуда. Бірақ білімге деген, соның ішінде әлеуметтік-гуманитарлық білімге деген сұраныс қандай? Мұндағы қордаланған мәселелер дұрыс шешімін табуда ма? Салмақты сауалдардың жауапсыз, шешімі аяқсыз қалып жатқан жақтары жетерлік. Ойдағы күдік әрекеттегі кедергіні үдетпесе баспайды. Бұл бағытта ұстанымды ұран ретінде қабылдау, тапсырысты несие деп өзімізді жұбату қауіпті күшейтпек. Бірақ жеңілдікке жетелейді, өйткені кәсіби азаматты тәрбиелеудегі мүмкіндік пен бағдарды нақты ескерткізбейді, ел-жұртпен келісім-шартта үлкен нәтижеге қол жеткізбейді. Шешуші кезеңде тірлігіміз баяу болса, онда бірлігіміздің нышаны қандай болғаны деген сауал еріксіз тілге оралады.

Елбасымыздың бастауларындағы әлеуметтік бірлік пен рухани жаңғыру ұстанымының маңызын толығырақ түсіну, түсіндіру үшін әлеуметтік-гуманитарлық білімдер жүйесіне деген байырғы көзқарасты өзгертудің, оның бүгінгі жағдайын қайта қарастырудың, ішкі эволюциясынан туындайтын қағидалы тұжырымдарын толықтырудың қажеті анағұрлым артауда. Кәсіби маманның азаматтық өресін, кәсіби қызметтің ұлттық сипатын дәйектеу, демеу үшін осы үшбірдей ұстанымды қатар бетке ұстау, сондай-ақ әлеуметтік-гуманитарлық мұра мен межеге жүгіну - өркениеттілік айғағы, өсер ұрпақтың айдары, іштей бірліктің қайнары екенін ескерелік.

Ағымыздан жарылсақ, ішкі қарқын және кешенді өзгерістер, сыртқы информациялық қысымдар әлеуметтік-гуманитарлық саладағы мамандарды есеңгіретуде. Ой-пікірдегі осалдық буырқанған өмірдің бүгінгі шынтуайты мен қысымынан туындауда; әріптестік ақсағанда білімнің(жаңа деңгейдегі өресін анықтай алмаудамыз; жаңа мақсат-міндетті түсінбегендер емес, түсінгісі келмейтіндер өзінің әлеуметтік-мәдени ортасынан шеттеп қалатынын ұға бермейді. Оған өткір ой, дәлелді уәж, батыл бастау, жүйелі қолдау, инновациялық қозғалыс жетіспейді дейміз. Рас. Әркім өзін түзететін кез келгенін, сол сәтпен есептесу керектігін ұға алмай жатқанын жасыра алмаймыз. Қоғамдық-гуманитарлық білімде кемістікті қымқыратын, үйлестікке ұмтылмайтын жәйттерден кемтар емеспіз.

Өйткені білімнің бұл саласында теориялық даму баяу, қолтаңбалы жағы шашыранды, әдістемелі басалқылық жаңа дәуір талабына орай айқындалынбаған, серіктестік тұрақты емес, оның реформалық бағдары анықталынбаған. Қанағатсыз күйлер біртіндеп қосақталуда. Қысқасы, ағартушылық жұмысты жаңа талап пен ереже тұрғысынан өзгерту, сол үшін

жүйені, әдістемелі негізді, идеялық бағдарды жетілдіру қажеттілігі анағұрлым артуда.

Қордаланған бұл проблемалар бір мамандық, бір орталық, бір ведомстволық құрылым аясында толық шешімін таба қоймайды. Шашыранды әрекет әлсіз. Одан дара бастаманың тиімділігі мен ұтымдылығы білінбейді, мойындалмайды [4, 63 б.].

Өмір нені көрсетуде? Алаңдаушылықты, асықпаушылықты, даңғазалықты, турасын айтсақ, айтары жоқ әрекетсіздікті, ұлттыққа үлгі болмайтын жәйттерді тұйықтауда. Ал келеңсіздіктер ойдағы іргелестікті, әлеуметтік кірісті түбірінен байқаусызда дейміз бе, әйтеуір, шалуда. Содан мамандардың өзара жақындасуы тоқырап, шығармашылық серіктестіктің нәтижелері қанағаттандыра бермейді.

Алауыздықта рухани құлшыныс пен күштарлықтың өрісі біртұтас, ал өлшемі түрлі, яғни оның тұтас жанаруы бірдей болмайтыны көзге ұрып тұр. Тұлғалық әрекет пен тәрбиелік іс тоқыраған кезде адамның жеке қасиеті мен шығармашылық қабілеттері арасындағы байланыс үзіліп, кісілік қасиеттердің ырыс көзі, ынтымақ күші ретінде бағаланбауы, ендігі таңқалдырмайтын күйге жеткендей.

Бүгінгіміз бен болашағымыздың ақиқатын дұрыс анықтамай халықтың өмір-салты мен ұлттық ерекшелігін, ұрпақ тәлім-тәрбиесі мен ынтымақтастығын, маманның білімін, қабілет-қасиетін, кәсіби деңгейін елеусіз, ескерусіз қалатыны үйреншікті құбылысқа айналған жайда, рухани жаңғыру бағдарламасы ұрандық тұйықтан шықпайды.

Бұл мәселелер көрші елдерде қандай шешімін табуда, ұтымды қандай ұстанымдар жүзеге асырылуда? Практикалық та, дүниетанымдық та маңызы басым, ортақ жайлар. Одан біз беймәліміз. Кеңінен талқылап, өзара тәжірибе алмасатын кез келді.

Әлеуметтік дәстүр - гуманитарлық жаңғырудың бет-бейнесі десек, әлеуметтік-гуманитарлық білімнің тұрақтылығы рухани прогрестің қырсырын ұқтырады, интеллектуалды инновацияның алдыңғы шебіне тартады. Түбінде, жүйелілік пен жетекшілік бағамы туралы білгеніміз, ұққанымыз, істеп жатқанымыз тартымды, тиімді болмай, онда ынталы ізденістер қоғамдық қажеттілік пен болашаққа қызмет ету іс-шарасындағы кемістік аяқтан тарта бермек. Жалаңдық діттеген межеге жеткізбейді. Оның үстіне, бұл пәндер мен ұлттық мәдениет арақатынасы жаңа заман талабына орай дәйекті, ұйымдасқан түрде талқыланбауда. Оған, шамасы, қоғамдық-гуманитарлық пәндердің қалыптасқан жүйесі мен ұстанымы жетіспегені, олардың функционалды қызметін толығырақ тізіп берудің реті келмегені де теріс ықпалын тигізуде.

Әлеуметтік-гуманитарлық білім ұғымын біртұтас құрылым ретінде қолданамыз. Бірақ осы саладағы білім беруде салалық жіктелу басым; жастардың білімі мен санасының эволюциясына тән тұтас түсінік пен кешенді көзқарас жетіспеуі аңғарылуда. Оның себептері жалқы емес. Жіктелу ахуалы қазіргі әлеуметтік белсенділікке, адамның азаматтық және кәсіби сұранысына сай келе бермейді, пәндердің фундаменталды-әдістемелі

зерттеулерінде ауқымды, нәтижелі жұмыстар баяу жүргізілуде. Бұл бағытта сандық көрсеткіштер басым. Ал жалпы сандық мәліметтер қазақстандық және гуманистік сұраныстарды өтей бермейтіні анық. Қоғамдық-гуманитарлық ғылымдағы теория мен қоғамдық-кәсіби дайындықтың жаңғыру серпіні жас өспірімдердің санасында қилы-қилы, тарам-тарам өрбіп жатқанын несіне жасырамыз.

Қоғамдық-гуманитарлық білімде, ғылымда инновациялы, бәсекелі қарқын баяу; теориялық зерттеу жұмыстарын әр деңгейде, іргелі тұжырымдамалы негізсіз, бағдарсыз жүргізу ырқы қалыптасуда. Теориялық, әдістемелі және дүниетанымдық сараптамалар заман, тәуелсіз мемлекет, ұлт талабына бейімделмей, жаһандық біржақты стандарт тұрғысынан жеке, дара пункт бойынша «қысыммен» жүзеге асыру дағдысы түрлі түйткілге ұшырауда. Әр пәннің ішкі құрылымы аяқ асты, күтпеген құрылымдық, тақырыптық тұрғыдан «толықтырылуда».

Құрылымдық толықтыруға ұстаз-ғалымдардың ресурсы мен кәсіби тәжірибелері нақты ескерілмеуде. Оған ұстаздардың кәсіби-әдістемелі деңгейін көтеретін арнайы орталықтар мен институционалды құрылымның болмауы, жұмыстарының идеялық шашыраңқылығы теріс ықпал етуде. Әлем мен қоғамтанудағы, тұлға мен ұлттанудағы, тіл мен өнертанудағы ағартушылық және қазақтану ізденістердің іркілуі, тәлім-тәрбиелік жұмыстардың ұлттық жобасы мен қазақстандық жолын қалыптастыра алмаушылық күтпеген, үстемелі тұйыққа ұшыратуда. Не керек, кездейсоқтықтың себеп-салдарын дұрыс ескермеушілік, қазақстандық дамудың қоғамдық-гуманитарлық жобасын жасау жұмыстарын тоқыратуда, қиындатуда. Содан серпіліске лайықты сауаттылық, серіктестікке сұраныс артуда.

Халықтың төл дүниетанымына, рухани байлығына, мамандардың кәсіби ресурсына әдістемелі көзқарас үшбірдей өрелі өрістер қажетінен - интеллектуалды деңгей, арнайы ақыл-парасаттық дайындық, рухы биік мақсат-мұратқа ұмтылу жүйесінен туындауда. Маман толыққанды тоқтам-түйінге теориялық таным деңгейінде, сол қызметті саналы игергенде жетеді, қисынсыздықтан өзін сақтандырады.

Кәсіби мамандану - адамның белсенді іс-әрекетіне, өнімді еңбегіне, қоғамдық қатынастың жетілгендігіне, мемлекеттік басшылықтың өтімділігіне, мәдени мұраның өміршендігіне қатысты. Әлеуметтік-гуманистік сабақтастық келісімді, үйлестікті, сауаптылықты, ықпалдастықты ұлттық рухпен үйлестіреді; адамның азаматтық қалауынан туындайтын ұмтылыстарды - түсіністікті, төзімділікті, үйлестікті, үндестікті ұлағаттайды. Осындай құрылымдық модельдер салт-дәстүрдегі киелі ұғымдарды, құндылықтарды насихаттаудың дәйектілігін жетілдіреді. Төл ісімізді арттыратын мүмкіндік, нақты жағдайлар артуда. Тоқтам-түйіндер қандай болмақ?

Қорытынды

Гуманитарлық дәстүрде инновациялық идеяны орнықтыру үшін қос арнаны - жаңа тұжырымдамалы негіз бен тұжырымдама энергетикасын

жандандыру шарт. Солай десекте, білім саласында жүзеге асатын қазақстандық диалог пен демеушіліктің үйлесті үлгісін байқамаппыз. Әзірге ұтымды әрекеттерден гөрі ұран және уәде басым. Осындай қанағатсыз күйде әлеуметтік-гуманитарлық, ұлттық педагогикалық ғылымдардың республикамыздағы болашағы қандай болмақ? деген сауал жауапсыз қалуда. Мамандардың кәсіби деңгейі мен жүйесін жетілдірудің жолдары мен жобасы қандай? деген өткір де ортақ сауалнаманың ойға орала беруі де содан.

Жүйесіздікте бағдарлы ұстанымды сауатты түрде жүзеге асыру, танымдық-тәлімдік ізденістердің стандартын жасау және мазмұндық сапасын көтеру міндеттері нақты шешімін таппай, күмәнді күйде қалуы тегін емес. Бейжайлықта кәсіби мамандыққа деген борышта азаматтық, мамандыққа деген адалдық қағидасы сақталына бермейді. Оқу жүйесін жетілдіруде ұстаз-ғалымдардың кәсіби тәжірибесі мен өмірлік ұстанымдары кеңірек, толық пайдаланбайды. Ұстаздардың біліктілігі мен білгірлігін арттыратын жұмыстар жүйелі негізге сүйенуден алшақтауда. Нәтижесінде өрлеу, өсу, өнегелі талпыныстарға кәсіби назар, жігерлі де жүйелі қолданыс, мемлекеттік өтімді қолдау бабымен жүргізілмейтінін байқаймыз.

Осы бағытта шешілмеген, шешуін таппаған мәселелер қордаланған сайын қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар саласына жаңа сұраныс артты. Оның астары мынада: ізгіліктің орташа мәні анықталынбай, кем-кетіктің ортақ, үйлес салдары анықталынбайды; іс-әрекет пен құмарлықтың әрқайсысы моральдық орташа мәнге ие бола алмайды. Ал ойдағы бұлыңғырлық қашанда ертелі-кеш адасуға, босандыққа, озбырлыққа ұрындырады.

Келеңсіз жағдайда басты қажеттілікке - білім берудің гуманитарлық дәстүрі мен әдістемесін ойлану жүйесі негізінде үйлестіру, мамандардың адами капиталын, кәсіби ресурсын толықтыру мәселелерін жаңа деңгейге көтеруде. Осы бағыттағы білім мен тәрбиеге жүйелілік, ой мен әрекеттің ықпалдастығы, ұстаным мен тетіктің сабақтастығы заманның жаңа талабына орай пысқталуы қажет. Біржағы саналы, жүйелі ізденістердің маңыздысын іріктеп, оларды жан-жақты талдап, оқу жүйесін қарқындатуға қолдану - сұраныстың инновациялық міндетін құрайтынын да ескерелік [5].

Әлеуметтік бағыттағы инновациялық талаптар әдістемелі құрал ғана. Иновацияны Қазақстандық дамуға тән принцип, ұстаным, бағдар ретінде тұтас сараптағанда ғана, оның танымдық-тәлімдік маңыздылығы, мәдени деңгейі артпақ. Онсыз ұрпақ тәрбиелеудің, оқу жүйесін басқару жүйесінің тиімділігі туралы нені, қандай түйінді пайыммен басып айтуға болады?

Мәдени жетістіктер – ойластырылған рухани жаңғырудың және мінездегі ұстамдылықтың өлшемді өресі. Ол дегеніміз - халықтардың өмір сүруінің тәсілі мен тәжірибелерінің айғағы, өркениеттің жетілу аймағы, қарым-қатынастардың байламы; адамның өзі тіршілік жасайтын, өмір сүретін ортаны игерудің деңгейі мен ауқымы; ұрпақтарға өзара тіл табысудың өрнектерін қалыптастыру; қазіргі заманға деген «ақыл-парасаттық көзқарас» [6]. Мультикультурализм «қоғамның догма ретінде әртүрлілігін қарастырады, бірақ бұл дегеніміз азшылықпен шектелуі керек қауымдастық. Саясаттану авторлары сілтеме жасай отырып мультикультурализмді институттандыруға

ұмтылуы, барлық әртүрліліктегі белгілі этникалық және мәдени қоғамдастықтадың» әлеуметтік-гуманитарлық білімдерін жаңғыртуды қолына алғысы келеді [7, 15 б].

Бұл факторлар, бетбұрыстар ұлттық код пен рухани кодтың, яғни қоғамдық жаңғырудың тұтас негізін құрайды. Баянды бастау - үлкен мақсатқа жеткізетін мақсат-міндеттерде; дүниені пайымдап қана қоймай, оның өзгеру себептерін түсіндірер және өз ортасын өзгертер ықыласты әрекетте; өзін тану арқылы табиғатқа жақындайтын талпыныста анықталынбақ, үйлеспек. Қауымдас өмірде сенім мен еркіндікті қабаттастыратын, серіктестікке күш беретін бастауды кешенді негізде зерттеу – алдағы міндет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Назарбаев Н. А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания // Казахстанская правда. – 2017. – май. – 12.
- 2 Молдабеков Ж. Ж. Интеллектуальная нация: стратегический курс и культурно-национальные факторы становления // Избр. статьи. – Алматы: Қазақ университеті. – 2015. – С. 129-196.
- 3 Черникова И. В. Сохранение природы человека как глобальная проблема современности // Вопросы философии. – 2016. – №9. – С.37-43.
- 4 Ракитов А. И. Эпистемология социально-гуманитарных наук // Вопросы философии. – 2016. – №9. – С. 63-71.
- 5 Петрова В.Ф., Хасанов М. Ш. История и философия науки. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 150 с.
- 6 Дербісәлі Әбсаттар қажы. Әл-Фараби шығармалары қазақ тіліне аударылса // Алматы ақшамы. – 2018, май – 31.
- 7 Nuryshева G., Kosherbayev Zh. Postmodernism: theory and practice of Multiculturalism in Europe // Central Asian Journal of Art Studies. – 2017. – № 1 . – P. 15.

Молдабеков Ж.Ж.

Казахский национальный университет им. аль-Фараби
Алматы, Казахстан

МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ СОЦИОГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НУЖДАЕТСЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ИНТЕРЕСЕ, МЕЖДУНАРОДНЫМ ОПЫТЕ, ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКЕ

Аннотация.

В статье анализируются мировоззренческие, нравственные, методологические и воспитательные аспекты социогуманитарного образования, его структурно-функциональное предназначение в духовном обновлении казахстанской молодежи. Взаимное влияние социогуманитарных дисциплин ныне утрачивает системные основания, стратегические установки и опыт междисциплинарных связей. В то же время возрастает потребность в духовной модернизации межпредметного диалога и возрождении роли гуманитарной традиции, в усилении преемственности между идейно-воспитательной работой и потенциалом национальной культуры.

Автор излагает свое видение по поводу того, как поднять статус и перспективу развития социогуманитарного образования в будущем.

Ключевые слова: социально-гуманитарное образование, интеллектуальная преемственность, национальный код воспитания

Zh. Zh. Moldabekov
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan

**MODERNIZATION OF THE SOCIAL AND HUMANITARIAN
EDUCATION SYSTEM NEEDS IN PROFESSIONAL INTEREST, AN
INTERNATIONAL EXPERIENCE, AND THE STATE SUPPORT SYSTEM**

Abstract.

The article analyzes the worldview-moral, methodological and educational aspects of the socio-humanitarian education, its structural and functional purpose in the spiritual renewal of the Kazakh youth. The mutual influence of socio-humanitarian disciplines now loses the systemic foundations, strategic attitudes, and experience of interdisciplinary connections. At the same time, there is a growing need for spiritual modernization of the interdisciplinary dialogue and the revival of the humanitarian tradition's role, in strengthening the continuity between ideological and educational work and the potential of the national culture.

The author sets out his vision on how to raise the status and perspective of the development of social and humanitarian education in the future.

Keywords: social and humanitarian education, intellectual continuity, a national code of upbringing.

Автор туралы мәлімет: Жақан Жанболұлы Молдабеков - философия ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

e-mail: zhakhan.moldabekov@mail.ru

Сведения об авторе: Молдабеков Жахан Жанболович - доктор философских наук, профессор Казахского национального университета им. Аль-Фараби

e-mail: zhakhan.moldabekov@mail.ru

Author's data: Moldabekov Zhakhan Zhanboluly - Doctor of Philosophy, Professor, Al-Farabi Kazakh national university

e-mail: zhakhan.moldabekov@mail.ru